

мисловий вилов риби. Тому, нарощування обсягів випуску життєстійкої молоді цінних промислових видів риб у природні водойми і водосховища, Азовське та Чорне моря сприяє розвитку не тільки галузі рибництва, а й рибальства.

Література

1. Рибне господарство України: Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. — К., 2010.
2. Аналітична довідка про підсумки роботи рибогосподарського комплексу України за 2009 рік —2010 // Держкомрибгосп.
3. Аналітична довідка про підсумки роботи рибогосподарського комплексу України за 2010 рік —2011 // Державне агентство рибного господарства України.
4. *Гринжєвський М.В.* Наукове забезпечення рибогосподарської галузі на внутрішніх водоймах України та шляхи його покращення // Сучасні напрямки та проблеми аквакультури. — Херсон.: Таврійський науковий вісник, 1998. — Вип. 7. — С. 15—29.
5. *Мукавич М.Г.* Сучасний стан, проблеми та завдання розвитку рибництва в Україні // Рибогосподарська наука України. — 2009. — Вип. 1. — С. 4—8.
6. *Ульянченко О.В.* Особливості національної концепції використання та відтворення агроресурсів // Формування і реалізація державної політики розвитку матеріально—технічної бази агропромислового комплексу в Україні. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — 650 с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2011 р.

УДК 349.422.2:330.342.146

Ю. В. Ушкаренко, д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри агробізнесу та права,

А. І. Соловійов, канд. екон. наук, доцент,

В. І. Грек, аспірант,

ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

РОЛЬ І МІСЦЕ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Розглянуто сутність сільськогосподарських кооперативів як діючих підприємств в умовах ринкового господарювання й обґрунтовано необхідність їх розвитку. Визначено ключові завдання кооперації в агробізнесі, а також основні проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарський кооператив, аграрний сектор, підприємництво, агробізнес, ринок.

Рассмотрена сущность сельскохозяйственных кооперативов как действующих предприятий в условиях рыночного хозяйствования и обосновывается необходимость их развития. Определены ключевые задачи кооперации в агробизнесе, а также основные проблемы развития сельскохозяйственной кооперации.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственный кооператив, аграрный сектор, предпринимательство, агробизнес, рынок.

Considered essence agricultural co-operative society as acting enterprise in condition of the market management and is motivated need of their development. The key tasks of co-operation is determined in agribusinesses, as well as the main problems of the development agricultural cooperation.

The key words: co-operation, agricultural co-operative society, agrarian sector, enterprise, agribusinesses, the market.

Постановка проблеми. Забезпечення економічного зростання і соціального розвитку нашої країни багато в чому залежить від стану та умов функціонування аграрного сектора її економіки, в якому за останні десятиліття відбулися докорінні зрушення, пов'язані з ринковою трансформацією національної економіки. Суттєвих змін зазнала організаційна структура аграрного сектора: система управління, земельні відносини, принципи функціонування економічної системи в цілому. Лібералізація економіки за останні роки й обмеженої ролі держави, демонтаж і неконструктивна заміна управлінської, фінансової, кредитної, цінової, податкової та інших систем призвели до загострення старих і появи нових проблем. У результаті відбувся спад виробництва сільськогосподарської продукції та значна втрата населенням реальних доходів. У зв'язку з цим важливою умовою активізації діяльності аграрних підприємств може стати об'єднання їхніх зусиль на основі кооперації.

Досвід країн з ринковою економічною системою і наш вітчизняний досвід, набутий до насильницької колективізації, довели, що сільськогосподарська кооперація — не тільки ефективний засіб економічної підтримки товаровиробників, а й важливий інструмент соціального розвитку села, сприяння його самоврядуванню, становлення демократичного середовища для еволюції сільського соціуму. Проте стан і динаміка формування кооперативного сектора за часи новітньої історії України викликає занепокоєння. Основні причини — недостатня кількість кваліфікованих кадрів, недосконалість правової бази, відстороненість держави як від економічної підтримки даних процесів, так і від інформаційно-роз'яснювальної роботи відносно їх переваг.

Аналіз існуючих досліджень за даною проблемою. Питанням розвитку сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі національної економіки присвятили свої дослідження вітчизняні

економісти-аграрники, серед яких найсуттєвіший внесок зробили В. Гончаренко, Ф. Горбонос, Ю. Губені, В. Зіновчук, П. Канінський, О. Крисальний, М. Малік, В. Месель-Веселяк, О. Могильний, Л. Молдаван, О. Онищенко, А. Пантелеймоненко, П. Саблук, І. Червен, Г. Черевко, В. Юрчишин та ін. Дослідження окремих аспектів кооперативних правовідносин у сільському господарстві здійснено вітчизняними науковцями-правознавцями В. Семчиком, Н. Титовою, В. Федоровичем, Ю. Шемшученком та ін. Сучасні дослідники, спираючись на фундаментальні принципи кооперації і розвиваючи їх відносно теперішніх умов, обґрунтували концептуальні підходи й напрями відродження кооперації. Л. Молдаван відзначає ряд факторів, які спонукають до розвитку кооперації на селі: недоступність ринку, диспаритет цін на промислову та сільськогосподарську продукцію, засилля в агробізнесі різного роду посередницьких структур, гостра необхідність сільськогосподарських підприємств у дешевому кредиті [4]. Академік О. Онищенко розглядав можливості застосування у сільському господарстві кооперативної ідеї у двох площинах: у сфері безпосереднього виробництва сільськогосподарської продукції та пов'язаних з ним сферах діяльності (зберігання, переробки виробленої продукції, збуту, матеріально-технічного забезпечення, виробничого обслуговування та ін.) [5, с. 74—82].

Виділення невирішених проблем та формулювання цілей статті. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій з питань розвитку сільськогосподарської кооперації, гострими залишаються проблеми, особливо на пореформеному етапі, пов'язані з обґрунтуванням ефективних моделей кооперативних утворень, розробкою механізму державної підтримки кооперації, її роллю у становленні інфраструктури аграрного ринку та соціальною місією у забезпеченні сільського розвитку. **Мета статті** — розкрити роль і місце сільськогосподарської кооперації у ринковій економічній системі.

Виклад основного матеріалу. Всесвітньо відомий ідеолог селянської кооперації О. Чайнов писав, що «... в час, коли виявляться безглуздими всі методи підприємництва, коли економічна криза і удари організаційного супротивника будуть змітати наші підприємства, для нас можливий єдиний вірний шлях спасіння — селянська кооперація... Потрібне кооперативне суспільне життя, кооперативна суспільна думка, масовий захват селян у кооперативне будівництво» [7, с. 76—84]. В умовах ринкової трансформації відносин, коли ключовою проблемою аграрного сектора України є стабілізація і подальший його розвиток, це положення актуальне як ніколи.

По-перше, на відміну від створюваних раніше форм, які зачіпають різні рівні виробничої надбудови, у центрі сучасної кооперативної системи знаходиться селянин, який став, у результаті проведення аграрної реформи, реальним власником земельного і майнового паю. По-друге, надзвичайної гостроти набули чинники, які зумовлюють необхідність реалізації ідей сільськогосподарської кооперації: високі ціни на техніку, добрива, пальне й мастильні матеріали; низький рівень ресурсозброєності господарств у зв'язку з цим; труднощі збуту сільськогосподарської продукції; невирішеність питань податкової, кредитної політики, відсутність дійової державної підтримки сільського господарства тощо. Негативну дію названих чинників, що є основним гальмом розвитку виробництва, зазнають усі сільськогосподарські товаровиробники, незалежно від організаційно-правових форм підприємств, оскільки між ними і ринком стоять експлуатуючі їх посередники, комерційні банки, збутові, переробні, постачальницькі й інші суб'єкти-монополісти.

Протистояти цим труднощам можливо шляхом об'єднання виробничого потенціалу на кооперативних засадах. Саме кооперація, поєднуючи в собі особисті, колективні й суспільні інтереси, забезпечує людині умови для самостійності, підприємництва й ініціативної діяльності, виступає реальною формою виробничої демократії, дозволяє з'єднати в товаровиробнику мотивацію трудівника та власника, що створює суттєву основу підвищення ефективності виробництва.

Ринкова структура, притаманна сільському господарству в усьому світі, характеризується як ринок досконалої конкуренції. Такій структурі властива певна риса: частка кожного товаровиробника на ринку є дуже малою порівняно з розміром самого ринку. Це означає, що жоден з товаровиробників не може претендувати на істотну частку ринку, відповідно майже не спроможним є в плані впливу на ціноутворення. Відтак, є повністю залежним від кон'юнктури ринку. Ця проблема зумовлює необхідність регулювання ринку сільськогосподарської продукції державою, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки, якщо держава здійснює вплив, застосовуючи переважно економічні важелі: підтримка мінімальної ціни, нижче якої продавати продукцію не можна, тим самим надлишок продукції на ринку викуповується державою і, таким чином, ця ціна підтримується.

Другий механізм — застосування адміністративних важелів: ціна встановлюється адміністративно без фінансових вливань. Це призводить до виходу з ринку багатьох учасників, насамперед фінансових установ. У такому випадку підтримка з боку держави

носить вибірковий характер. Крім цього, щоб здійснювати вплив на ринок, держава повинна володіти реальною і дуже об'ємною інформацією про стан і тенденції аграрного ринку й інших ринків, які вступають у взаємозв'язок з ним. Якщо об'єктивність інформації викликає сумнів, то в більшості випадків рішення, основані на хибній інформації, будуть приводити більше до негативних наслідків, ніж позитивних.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки: механізм підтримки сільськогосподарського товаровиробника з боку держави може бути цілком позитивний, якщо держава впливає на процес ціноутворення шляхом інтервенційних закупівель надлишкової продукції на ринку, тим самим забезпечуючи відповідний рівень цін на продукцію. Цей механізм в основному застосовують багаті країни, такі як США та Канада [2].

У Європі, до створення Євросоюзу, цей процес регулювався іншим способом. На підставі об'єктивної статистики щодо виробництва певного виду продукції обмежувалася можливість засівати відповідні площі, щоб зменшити обсяги виробництва й не допустити надлишкову продукцію на ринки, тим самим не допустити падіння цін на цю продукцію. За незасіяну площу фермери отримували компенсацію у грошовій формі [2]. Після створення Євросоюзу посилилася конкуренція між Сполученими Штатами та Євросоюзом, у тому числі й у сільському господарстві. Оскільки обидві держави є конкурентами на міжнародних ринках, а впливати на світовий ринок поодиночі не під силу навіть таким країнам, як США та Євросоюз, то діють механізми здешевлення виробництва продукції цих країн з використанням субсидій виробникам [2]. Цим самим вони підвищують конкурентоспроможність власної сільськогосподарської продукції на світових ринках. Але принцип залишається такий: держава втручається тоді, коли криза погрожує державі або є наслідком глобальної світової кризи.

В Україні ж є певні проблеми з тим, щоб держава здійснювала регулювання ринку виключно ринковими методами. Статистика не дає повного уявлення про реальні обсяги виробництва. Держава визнає, що досить великий обсяг продукції продається за тіньовими схемами і ці обсяги не враховуються офіційною статистикою. З цього витікає, що сільськогосподарські товаровиробники повинні застосовувати відповідні інструменти захисту своїх економічних інтересів шляхом створення нових економічних, ними контрольованих структур, наприклад, маркетингових кооперативів. Це означає, що за певних обставин вони зможуть мати вплив на умови здійснення свого бізнесу.

Важливою складовою такої діяльності є підприємництво в агропромисловому комплексі, який за міжнародною термінологією називають агробізнесом. За визначенням академіка М. Маліка, «Агробізнес — вертикальна та горизонтальна інтеграція ряду виробництв (сільськогосподарських, постачальницьких, збутових, переробних підприємств, банків та інших фінансових структур), центром яких є сільське господарство. Охоплює велику кількість галузей економіки, пов'язаних з виробництвом та реалізацією технологічних процесів: кінцевий продукт однієї галузі є вихідним предметом або засобом виробництва для другої» [6, с. 92].

Агробізнес розглядають в організаційній, галузевій і функціональній площині. Зі структурно-організаційної точки зору, «агробізнес» є еквівалентом поняття «агропромисловий комплекс» для країн з розвинутою ринковою економічною системою. У галузевій площині термін «агробізнес» вживають для означення галузевих продовольчих підкомплексів як єдиного цілого виробництва, переробки та реалізації певного виду сільськогосподарської продукції і характеристики того, як за ринкових умов відбуваються інтеграційні процеси в тій чи іншій галузі. З огляду на функціональну діяльність агробізнес слід розглядати у контексті розвитку підприємництва в аграрній сфері [1, с. 35].

Як зауважує Ю. Губені, функціонально агробізнес — це новий тип економічних відносин учасників аграрного ринку, який характеризується співпрацею та взаємною підтримкою, врахуванням економічних інтересів усіх учасників «продуктового ланцюга» [1, с. 36]. Отже, якщо виходити з того, що агробізнес у функціональному значенні є підприємницькою діяльністю, яка здійснюється в аграрній сфері, то сільськогосподарські кооперативи та їхні структури, які є невід'ємним елементом ринкової економічної системи, теж належать до системи агробізнесу. Відтак ключовим завданням кооперації в агробізнесі є взаємодопомога сільськогосподарських товаровиробників у розвитку економіки та підвищенні ефективності господарювання шляхом об'єднання матеріальних, фінансових і людських ресурсів за допомогою кооперації.

В останні роки у кооперативному секторі України нагромадилися певні негативні явища. До основних проблем розвитку сільськогосподарської кооперації слід віднести: незавершеність структурної перебудови аграрної сфери і, як наслідок, не розкрито потенціал кооперативних форм організації сільськогосподарського виробництва й агробізнесу; надзвичайно слабка матеріально-технічна база кооперативів, особливо на фондомістких напрямках сільськогосподарської кооперації; недоступність кредитів; слабка фінансова підтри-

мка розвитку кооперації; недостатня інвестиційна привабливість кооперативного сектора у сільському господарстві.

Процес ринкової трансформації зумовлює необхідність пошуку нових підходів у вирішенні даних проблем. Для ефективного функціонування кооперативних підприємств необхідне підвищення регулюючої ролі держави, оскільки кооперація є невід’ємною складовою нової організаційної структури агропромислового сектора (рис. 1).

Рис. 1. Умови ефективного розвитку кооперативного сектора

Джерело: власні дослідження.

Висновки. Таким чином, об’єктивно виникає необхідність розробки наукової концепції розвитку сільськогосподарської кооперації, заснованої на сучасних теоріях і новітніх методологічних підходах, що сприятимуть розбудові кооперативного сектора. Необхідно розробити теоретичні й методологічні засади формування та становлення кооперативних підприємств в аграрній сфері України, ви-

значити шляхи і методичні підходи, спрямовані на підвищення ефективності їхньої діяльності. Відродження і розвиток сільськогосподарської кооперації — питання соціальної, економічної і політичної важливості. Тому досягнення стабілізації та перехід до динамічного розвитку аграрного сектора значно буде залежати від ступеня розвитку кооперативних відносин на селі.

Література

1. Губені Ю.Є. Організація агробізнесу і підприємництва / Губені Ю.Є. — Львів, 1998. — 256 с.
2. Довгань В.М. Право Світової організації торгівлі. Вступ України до СОТ / Довгань В.М. — К.: КНТ, 2009. — 448 с.
3. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу. Вид. 2-е доп. і перероб. / Зіновчук В.В. — К.: Логос, 2001. — 380 с.
4. Молдаван Л. Роль сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у процесі реорганізації КСП / Л. Молдаван; [ред. рада: В. Зіновчук та ін.]. — К., 2000. — 50 с. — (Тасіс).
5. Онищенко О. Сільське господарство в країнах з перехідною економікою: структурна реформа / Онищенко О., Спунер Н., Осташко Т. // Економіка України. — 1996. — № 3. — С. 74—82.
6. Сільськогосподарська кооперація: суть та проблеми розвитку в Україні / [за ред. д-ра екон. наук М.Й. Маліка]. — К.: ІАЕ УААН, 1999. — 166 с.
7. Чаянов А.В. Основные идеи и формы организации сельскохозяйственной кооперации. — М.: Наука, 1991. — 456 с.

Стаття надійшла до редакції 23.03.2011 р.

УДК: 338.436

О. Хоменко, слухач магістерської програми,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСТВА В УКРАЇНІ: «БУТИ ЧИ НЕ БУТИ?»

Анотація. Розглянуто можливості подальшого розвитку та інтегрування фермерства і сучасні методи господарювання в аграрному секторі України.

Ключові слова: фермер, агрохолдинг, обслуговуючий кооператив.

Аннотация. Рассмотрены возможности дальнейшего развития и интегрирования фермерства и современные методы хозяйствования в аграрном секторе Украины.

Ключевые слова: фермер, агрохолдинг, обслуживающий кооператив.